

Culturile Africii

Deși dezavantajată de condițiile geografice și climaterice, Africa a dat naștere unei mari diversități de culturi și regate. Dar străinii – la început arabii, apoi europenii – au avut o influență distrugătoare din ce în ce mai puternică asupra vieții din Africa.

Africa a fost probabil leagănul rasei umane. În ținuturi ca Olduvai Gorge din Tanzania au fost descoperite oase și unelte, despre care experții afirmă că ar fi mai vechi de două milioane de ani. Deși există încă dispute cu privire la linia exactă de descendență, este foarte probabil că strămoșii îndepărtați ai omului modern au evoluat cu foarte mult timp în urmă pe continentul african.

Bariera deșertului

Mult mai recent – aproximativ din anul 8000 î.e.n. – oamenii Epocii de Piatră populau întreaga Africă de Nord, pe atunci verde și fertilă, după cum aflăm din imaginile expresive pe care le-au desenat pe peretii peșterilor și ai adăposturilor de piatră. Ulterior, între anii 4000 și 2000 î.e.n., a avut loc o modificare a climatului, pământul s-a uscat și a apărut

The Image Bank

giganticul deșert Sahara. De atunci, noilor idei și tehnici le-au trebuit secole să traverseze bariera deșertului, ceea ce a determinat o dezvoltare lentă a teritoriilor africane aflate la sud de Sahara. Între timp Africa de Nord a devenit o parte separată a culturii mediteranene, mai întâi dând naștere civilizației vechiului Egipt, ulterior

⊙ **O dată cu aducerea cămilei în Africa de Nord deșertul Sahara a încetat a mai fi o barieră impenetrabilă, care o lungă perioadă de timp împiedicase dezvoltarea acestui vast continent**

fiind integrată culturilor clasice (greacă și romană), iar apoi lumii islamice.

În restul Africii viața a fost puternic influențată de condițiile geografice și climaterice, care au făcut comunicarea dificilă și a fost continuu amenințată de boli. Printre formațiunile geografice se numărau zone întinse de deșert și păduri ecuatoriale, platouri înalte de pe care râurile se prăvăleau în cascade grandioase, ce le restrângeau utilitatea de căi naturale de comerț și transport. Cu toate acestea agricultura se răspândise în teritoriile africane din sudul Saharei cu mult înaintea erei noastre și aproximativ din 200 î.e.n. cunoștințele despre prelucrarea metalelor erau răspândite dinspre Nord-Est; progresul agriculturii în Sud era extrem de lent, dar cu toate acestea în 1200 e.n. doar pigmeii și locuitorii tufişurilor mai trăiau în Epoca de Piatră. Totuși, tehnicile agricole au rămas primitive, iar roata și plugul erau practic inexistente în culturile băştinaşe africane.

O cale de comunicație

Valea Nilului era linia principală de comunicație între Nord și Sud, motiv pentru care nu e deloc surprinzător faptul că primele culturi non-mediteranene importante ale Africii au apărut pe pământul kuşilor, în sudul Egiptului, unde astăzi se întinde Sudanul. În 1000 î.e.n. Kuş a devenit regat independent având capitală proprie la Napata (kuşii sunt numiți câteodată și napatieni). La sfârşitul secolului VIII î.e.n. a devenit destul de puternic

⊙ **Valea Nilului a fost calea principală de comunicație a Africii asigurând legătura dintre popoarele din Nord, care făceau parte din cultura mediteraneană, cu cele din Sud. Prima cultură non-mediteraneană a luat naștere pe pământurile Kuşului (astăzi Sudan)**

Present Art & Architecture Collection

pentru a cuceri Egiptul și și-a întemeiat propria dinastie de faraoni, alungată abia în 680 de către asirieni.

Acest conflict a avut și o influență pozitivă, kușii învățând de la asirieni tehnica topirii fierului. Acest lucru s-a dovedit important în secolul următor când capitala kușită a fost mutată la Meroe, oraș bogat în minereuri, situat 300 de mile mai la sud. Fierul și aurul au făcut din Kuș un regat bogat, în care ulterior s-a dezvoltat o cultură complexă, fără îndoială influențată de egipteni (au fost găsite hieroglife kușite ce nu au putut fi descifrate și chiar piramide kușite).

Regatul Kuș a supraviețuit o perioadă lungă

▲ **Secole de-a rândul Etiopia a fost singura națiune creștină din Africa. În Europa circulau multe legende despre ea. Această biserică datând din secolul XII a fost săpată în stâncă.**

de timp, până când în anul 300 e.n. a fost distrus de o putere nouă răsărită în Africa de Nord-Est – Aksum sau Etiopia. Acest regat a avut un destin aparte. Convertit la religia creștină în secolul IV, a fost rupt de restul creștinătății 300 de ani mai târziu, ca urmare a invaziei Arabiei Islamice, ce năvălise asupra Africii de Nord. Timp de patru secole Etiopia a fost singurul stat creștin din Africa, cunoscut europenilor doar din legendele creștine despre

Prester John, un monarh creștin despre care se spunea că ar conduce un regat undeva în centrul Africii. Spre deosebire de alte culturi africane non-islamice, Etiopia era literată. În izolarea sa a reușit să-și dezvolte o cultură creștină bogată și deosebită, îndrumată până în 1974 de monarhi care ca “lei ai lui Iuda” pretindeau a fi urmașii regelui evreu Solomon și ai reginei din Sheba.

Rutele comerciale

Începând din secolul I e.n., când cămila a fost adusă în Africa de Nord, deși încă misterioasă, Sahara a încetat să mai fie o barieră impenetrabilă. Caravanele ce străbăteau deșertul duceau aur, fildeș și piele marocană la Marea Mediterană, aceste produse luând în cele din urmă drumul Europei, care trimitea în schimb pânzeturi și bunuri de lux.

Orașe precum Timbuktu, situate la marginea sudică a Saharei au prosperat în urma acestui comerț și o serie de imperii dominau vecinătatea râului Niger (Sudanul de Vest) și a lacului Chad. Ghana, Mali, Songhai și Kanem-Bornu au coexistat și s-au succedat unele altora, până când la sfârșitul secolului XVI un război dezastruos cu Marocul a fărâmițat regiunea în mici state beligerante. (Trebuie amintit că un număr de state moderne ale Africii, devenite independente abia în anii '60 sau ulterior, poartă denumiri preluate din istoria timpurie a Africii – Ghana, Mali, Zimbabwe, Lesotho. E important să nu se confunde vechile state cu cele moderne, care de cele mai multe ori ocupă un loc diferit pe hartă.

În jurul anului 1000 e.n. învățătura islamică a traversat deșertul o dată cu comercianții arabi. Conducătorii marilor imperii africane din Sudanul de Vest au fost convertiți, dar cu toate acestea majoritatea supușilor lor și-au păstrat vechile credințe și zei. S-a dezvoltat o cultură islamică înfloritoare, iar Timbuktu – tratată cu indiferență și marginalizată de Europa - a devenit reședința unei universități faimoase în lumea musulmană. Majoritatea informațiilor pe care le deținem despre viața de zi cu zi a populației africane din această regiune provin

● În jurul anului 1200 a fost construit Marele Zimbabwe, capitala statului Zimbabwe. Masivele vestigii ale zidurilor și turnurilor de piatră dovedesc măiestria cu care construia poporul Shona, prin simpla dar perfectă îmbinare a blocurilor de piatră.

● Manuscris din secolul XIII ce înfățișează un comerciant arab. Călătorind pe cămile, comercianții traversau Sahara pentru a ajunge în bogatele regate ale Sudanului de Vest.

Spectrum Colour Library

Bibliothèque Nationale

din însemnările unor călători arabi, cum ar fi Ibn Battuta – un istoric din secolul al XIV-lea.

Arabii au răspândit islamismul și în estul Africii, unde populația vorbitoare de bantu juca rolul de intermediar pe rutele comerciale ce se întindeau din interiorul Africii până în Asia. În jurul anului 800 e.n., arabii s-au stabilit pe coastă și s-au amestecat cu populația vorbitoare de bantu, astfel luând naștere o nouă limbă numită swahili.

Orașe de pe coasta de est

Pe măsură ce comerțul pe Oceanul Indian s-a dezvoltat, coasta de est s-a îmbogățit din exportul de aur și au apărut orașe frumoase și prospere ca Zanzibar, Mombasa și Kilwa. Merită amintit faptul că vasele arabe au traversat oceanul spre India cu câteva secole înaintea exploratorului portughez Vasco da Gama, care poate nu ar fi ajuns la Calicut în 1498 dacă nu ar fi fost ghidat de experimența cărmaci de pe coasta de est. Bunele relații nu au fost de lungă durată, deoarece în câțiva ani portughezii au jefuit și devastat Mombasa și celelalte orașe arabe, transformându-le într-un avanpost colonial cu numele de Mozambic. O mare parte a aurului

John Webb

naștere unor sculpturi recunoscute drept capodopere în întreaga lume. Dintre toate artele africane, cea mai remarcabilă a fost sculptura, în special figurile și măștile sculptate în lemn, realizate în diverse stiluri non-realiste, extrem de expresive, ce aveau scopuri rituale. Sculpturile din Benin erau, dimpotrivă, extrem de realiste, cele mai multe dintre ele fiind realizate pentru curte, dintr-un material mult mai sofisticat – bronzul. Luate ca pradă după căderea Beninului, aceste sculpturi din bronz sunt doar câteva dintre cele mai deosebite comori africane, aflate acum în muzee occidentale.

Pe lângă lipsa cunoștințelor în domeniul tehnologiei, mării majorități a africanilor le

❶ Mască de fildeș de la începutul secolului XVI din Benin, decorată cu o diademă formată din capete de portughezi. Sculpturile în lemn și bronz din Benin se numără printre cele mai valoroase opere de artă africane.

❷ Coif Ashanti cu ornamente din aur. Comerțul de aur, sclavi și mărfuri cu Europa a făcut acest trib bogat și puternic.

ajuns pe coasta de est provenea dintr-un regat din interiorul continentului, în centrul căruia s-ar părea că se afla cetatea de granit Marele Zimbabwe. Majoritatea construcțiilor africane precedente epocii moderne - chiar și palatele - erau făcute din materiale cu rezistență scăzută cum ar fi lut, buruieni, cărămizi și stuf. Astfel, masivele vestigii din Zimbabwe sunt unice în sudul Africii; zidurile și turnurile lor au fost construite cu multă măiestrie prin simpla dar perfectă potrivire a blocurilor de piatră, unele peste altele, fără a folosi mortar pentru a le fixa.

Cine a construit Marele Zimbabwe?

Deoarece nu s-au găsit dovezi scrise cu privire la istoria sa, Zimbabwe a fost mult timp învăluit în mister. Primii coloniști europeni, convingși de superioritatea lor față de africani, au refuzat să creadă că un popor de negri ar fi putut realiza aceste construcții monumentale și le-au atribuit fenicienilor sau reginei din Sheba. Dar în ciuda puținelor informații deținute, nu există nici o îndoială că statul Zimbabwe a fost creat de poporul Shona – cel mai probabil la începutul secolului VII e.n. – și a supraviețuit până în secolul XIX. Construcția capitalei, Marele Zimbabwe, a început în jurul anului 1200 și a durat până în secolul XVI, când așezarea a fost părăsită din motive încă necunoscute.

Deși la început nu a fost evident, sosirea marinarilor portughezi în vestul Africii a marcat pentru acest continent începutul unei noi ere. Aproape de coastă, unde se află astăzi Nigeria, noii veniți au găsit regatul african Benin, care a supraviețuit până în 1897, când a fost suprimat de britanici. Benin și vecinul său, Ife, au dat

Michael Holford

J. Charmet

❸ Mii de africani au fost vânduți negustorilor de sclavi. Mulți dintre ei au murit în marșul forțat spre coastă.

❹ Hartă olandeză din secolul XVII, ce arată că Mozambicul și Madagascarul se aflau sub stăpânire arabă

Mansell Collection

lipsea protecția oferită de calitatea de membru al unei formațiuni politice puternice. Grupați în familii sau clanuri, ei reprezentau o pradă ușoară pentru negustorii de sclavi. Secole de-a rândul, arabii au făcut incursiuni în interiorul Africii, luând sclavi, dar europenii acționau pe o scară mult mai largă; începând cu secolul XVII au trimis vapoare încărcate cu sclavi, pricinuind astfel o pagubă incalculabilă culturilor africane.

Chiar și cele mai puternice state africane s-au implicat în acest comerț rușinos. Incursiunile după sclavi și vânzarea lor pe aur au adus putere și bogăție regatului Ashanti la începutul secolului XVIII. Ca urmare a succeselor înregistrate de războinicii Ashanti, în fiecare an sacral scaun de aur era împodobit cu măștile mortuare de aur ale dușmanilor uciși. Statul Ashanti a reușit să-și organizeze în capitală, Kumasi, un serviciu civil eficient și de asemenea

DATE IMPORTANTE

aprox. 2 milioane î.e.n.
 Primele vestigii umane în Africa de Est
 aprox. 3000 î.e.n
 Civilizația Egiptului în Epoca de Bronz
 aprox. 200 î.e.n - 300 e.n.
 Regatul Kușit al Napatei și Meroeului
 aprox. 100
 Înfrângerea kușitilor de către etiopieni
 aprox. 650 - 1250
 Imperiul Ghana în Sudanul de Vest
 secolul VII
 Arabii musulmani cuceresc Africa de Nord
 aprox. 800
 Arabii încep să se așeze pe coasta de est
 a Africii
 aprox. 1000
 Islamismul se instalează la sud de Sahara
 aprox. 1200 - 1550
 Imperiul Mali în Africa de Vest
 aprox. 1200 - 1600
 Construirea din piatră a Marelui
 Zimbabwe
 aprox. 1400 - 1600
 Imperiul Songhai în Africa de Vest
 aprox. 1400 - 1600
 Perioada de glorie a Regatului Benin
 anii 1450
 Primele contacte de anvergură cu
 portughezii
 1518
 Începutul comerțului transatlantic de
 sclavi
 1652
 Primele așezări olandeze la Capul Bunei
 Speranțe,
 Africa de Sud
 aprox. 1700 - 1850
 Perioada de glorie a Imperiului Ashanti
 1818 - 1828
 Domnia regelui zulus Shaka

British Library

◉ Îmbrăcate după moda vestică, familii africane adunate în fața caselor în centrul misionar Genadendal, în anii 1840. Situat pe locul primei așezări fondate de moravi, la 145 km de Cape Town, Genadendal a devenit centrul rețelei de misionari din Moravia și i-a îndrumat pe cei de alte credințe.

și-a pus la punct un sistem de transmitere a informațiilor prin curieri, asigurându-se o comunicare eficientă. Astfel a reușit să-și mențină dominația asupra statelor vecine și să țină piept cu succes, până în anii 1890 trupelor europene mult mai bine echipate.

Contactul cu europenii a făcut războaiele africane mult mai distrugătoare, deoarece comerțanții din diferite națiuni concureau între ei pentru extinderea zonelor de influență, vânzând arme celor mai avansate state băștinase. Potrivit estimărilor, la mijlocul secolului al XVIII-lea doar orașul englez Birmingham exportase în Africa peste 100.000 de flinte. Statele africane au continuat să se ridice și să decadă încă câteva secole, până la intervenția directă și decisivă a statelor europene.

La începutul secolului XVIII, poporul Fulan și-a format în vestul îndepărtat un stat propriu, Futa Jallon și urmărind renașterea islamismului au încercat să convertească statele vecine. Timp

de o sută de ani sau mai mult, sectele musulmane din această regiune a Africii au purtat cumplete războaie doctrinare.

Zulușii

Ultimii mari cuceritori africani au fost zulușii din Africa de Sud. Triburile zuluse au fost unite în secolul XIX de Dingiswayo, sprijinit de faimosul Shaka, un geniu militar care a pus la punct noi tactici ce au făcut din armata sa teroarea regiunii. După moartea lui Dingiswayo, Shaka a devenit regele zulușilor și a pornit războaie împotriva celorlalte triburi.

Până în anul 1820 Shaka a condus un imperiu ce se întindea pe o suprafață de 10.000 de mile pătrate. Dar era urât și temut pentru că se dovedise a fi un tiran crud, pe care puterea absolută îl adusese în pragul nebuniei. Nu doar dușmanii ci chiar și propriii săi generali și supuși erau uciși din capriciu și de aceea mulți au fugit în locuri situate departe de stăpânirea sa. În cele din urmă, în 1828, domnia sângeroasă a lui Shaka a luat sfârșit, când acesta a fost ucis de fratele său vitreg Dingane. În anii următori zulușii au rămas luptători extraordinari, cum au avut prilejul să constate pe propria lor piele britanicii în 1879. În cele din urmă resursele superioare și puterea de foc ale acestora au distrus armata zulusă.

Lupta pentru Africa

În 1800 europenii controlau o parte relativ mică din Africa, în principal în zonele de coastă. Dar secolul XIX a fost o perioadă de explorări îndrăznețe și de activitate intensă a misionarilor creștini. În aproximativ 1809 a început lupta pentru Africa și aproape întreg continentul a fost ocupat sau pus sub o "protecție" strictă, de către puterile europene. A urmat o eră a colonizărilor, ce a marcat începutul unei noi etape din istoria Africii.

◉ Armata zulusă a fost o forță demnă de luat în considerare, așa cum a descoperit, pe propria piele, armata britanică în 1879 la Ulundi. Doar faptul că erau mai bine dotați a dus în cele din urmă la victoria britanicilor.

Mansell Collection